

HAYEK'İN PİYASA İDEOLOJİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ash OKAY TOPRAK

Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
asli.okaytoprak@klu.edu.tr

Neslişah TOK

Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Doktora
Programı, toknesli@gmail.com

Özet

Hayek kendi tercihlerini yaşama şansı olan özgür bireyin özgür bir piyasada, spontane oluşan bir düzende toplumu arzu edilen refah düzeyine taşıyacağını savunmaktadır. Buna karşıt olarak eşitlikçi olması umulan, devletin planlamacı ekonomik faaliyetleri, totaliter bir güç olarak özgür bireyi yok sayan yozlaşmış bir kölelik sisteminin oluşmasına yol açmaktadır. Hayek'e göre bireylerin tercihleri, davranışları ve amaçları merkezi bir otorite tarafından belirlenmemeli, kişilerin kendilerini gerçekleştirme şansı tanınmalı. Çünkü toplumun ilişkiler ağı ve yapısı insan aklı ile çözülemeyecek kadar karmaşıktır ve matematiksel hesaplar etkin bir yapı oluşturmakta yetersiz kalmaktadır. Bunun yanı sıra merkezi otoriter kendilerini denetleyecek bir yapı oluşturma konusunda isteksiz davranarak piyasa mekanizması için zaruri olan adalet sistemi önünde set oluşturmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Friedrich August Von Hayek, Piyasa İdeolojisi, Liberal Görüş

AN EVALUATION ABOUT HAYEK'S MARKET IDEOLOGY

Abstract

Hayek argues that the free individual who has the chance to live his or her own choices will carry a spontaneously organized society to the desired level of prosperity in a free market. In contrast, the planned economic activities of the state as a totalitarian power, are expected to be egalitarian, but lead to form a corrupt system of slavery that ignores the free individual. According to Hayek, individuals' preferences, behaviors and goals should not be determined by a central authority, but people should be given a chance to realize themselves. Because the network of society is so complex that it can not be solved with human intelligence, and mathematical calculations are ineffective. In addition, the central authority is reluctant to establish a structure that will control them, so it sets a benchmark for the justice system, which is essential for the market mechanism.

Keywords: Friedrich August Von Hayek, Market Ideology, Liberal Thought

“Sadece bir medeniyet yaratmakla kalmadık, aynı zamanda varlığı piyasa düzenini sürdürmeye bağlı olan bir nüfus yarattık.”

Friedrich Von Hayek

GİRİŞ

Modern Liberalizmin babası olarak kabul edilen Friedrich August von Hayek, düşüncelerini ortaya koyduğu yıllarda entelektüel ve siyasi çevrelerde kabul gören popüler görüşlerin aksine serbest piyasa düzenine yıkılmaz bir inançla bağlıydı. Fikirleri ilk gün ışığına çıktığı andan itibaren onun deyişle doğal bir yavaşlık içinde ilerledi, yaygınlaştı ve günümüzde birçok akademisyenin saygısını ve sadık takipçiliğini kazandı. İktisadi sistem arayışlarını, bireysel özgürlük üzerinde temellendiren Hayek'e göre özgür girişimci ruh, merkezi bir otoritenin müdahalesi ve yönlendirmesi olmaksızın, rekabetçi bir piyasa ortamında gerçekleştirdiği faaliyetler ve bilgi transferleri ile toplumsal gelişmeyi sağlamaktadır. Bu çalışmada Hayek'in birçok iktisat düşünürüne ilham veren piyasa ideolojisi; özgür piyasa anlayışı, piyasa işleyişi ve Hayek'in sosyalizm başta olmak üzere totaliter yönetim biçimlerine olan eleştirileri çerçevesinde ele alınmaktadır.

1. Hayek'in Özgür Piyasa Anlayışı

Liberal görüşe sahip olan Hayek' in piyasa anlayışı klasik liberalizmin piyasa anlayışı ile bazı noktalarda farklılıklar göstermektedir. Hayek' e göre piyasa mekanizmasının oluşumu evrimsel bir süreçtir. Bu görüşe göre toplum içinde dağınık olarak varlığını sürdüren bilgi piyasa mekanizması aracılığı ile koordine olmakta ve kişilere daha fazla bilgi edinme fırsatı yaratmaktadır. Diğer bir deyişle klasik liberal görüş, kıt kaynaklara ve söz konusu kaynakların etkin kullanımına odaklanırken, Hayek, piyasa mekanizmasının bilgi aracılığı ile toplumsal refahı ve gelişmeyi artırma fonksiyonu üzerinde durmaktadır (Yıldırım ve Duman, 1998: 250). Böyle bir mekanizmada insana değin tüm gelişmeler, kendiliğinden yani spontane bir biçimde gerçekleşmektedir. Bu spontane oluşumun ne bir amacı, ne de talep edilebilirliğini kabul ettirmek için üreteceği somut sonuçlar üzerinde bir anlaşma bulunması gerekmektedir. Çünkü kendi haline bırakılmış bireysel davranışlar ve tercihler, merkezi bir planlama ile meydana getirilebilecek düzenden çok daha etkin bir sonuca ulaşabilmektedir (Uluç ve Çelik, 2006: 134-135).

Hayek, spontane bir biçimde yani kendiliğinden oluşan bu sosyal düzenler için Antik Yunanlıların kullandığı ve insan iradesi dışında var olan düzeni ifade eden ‘kozmos’ kavramını kullanmaktadır. Kozmos’ da bireylerin davranışlarına yön veren realitenin ve amaçların bilgisi, davranışı gerçekleştiren bireylere aittir. Bu noktada Hayek ekonomi ve piyasa kavramlarındaki ayırımına da değinmektedir. Teknik anlamda örgüt olan ekonomi, bilinçli olarak tasarlanmış bir kaynak tahsisi iken piyasa örgüt değil bir kendiliğinden düzendir. Bu bağlamda ekonomi ve piyasa farklılığını belirtmek için Hayek eski Yunanca’dan türetilen ‘mücadele etmek’ veya ‘topluluğa girmek’ anlamında kullanılan ‘katallaksi’ kelimesini kullanmıştır. Katallaksi’de bir hiyerarşi yerine farklı amaçların bağdaştırılması söz konusudur. (Yıldırım ve Duman, 1998: 241).

Hayek’ in kendiliğinden oluşan düzen yaklaşımının temelinde bireysellik yer almaktadır. Ancak kişinin kendi çıkarlarını kollamasını bencillik olarak nitelendirmemekte aynı zamanda bireyin kendi çıkarını en iyi kendisinin bilebileceği tarzında bir yaklaşımda da bulunmamaktadır. Hiç kimsenin en iyiyi bilme imkanı ve hatta gerekliliği olmadığından önemli olan her bireye kendini gerçekleştirme imkanı tanınmasıdır. Bireyler, tanımlanmış sınırlar içinde başkalarının değil kendi tercihlerini yaşamalıdır. Böyle bir yaklaşım bireylerin birbirleriyle çakışan amaçlarını gerçekleştirmek için bir araya gelebilmelerini ifade eder. Böylesi bir yaklaşım, ortak alışkanlıklar, ortak bilgi birikimi ve ortak inaçlara sahip küçük grupların işbirliği yerine büyük gruplardaki rekabete dayalı uyumu vurgulamaktadır. Böylece belli bir grup içinde hareket eden ve kötü sonuçları bağlı olduğu gruba atfetmek yerine tercihlerinin ahlaki sorumluluğunu yüklenen birey yüceltilmektedir.(Yıldırım ve Duman, 1998: 244-245).

Hayek’in özgür bireysel davranışın yücelttiği ve kolektif bir bilince sahip kozmosunda şüphesiz ki devlet müdahalesine yer yoktur. Ancak bu karşı duruş topyekün tüm müdahalelere değildir. Devlet tekelleşmeye yol açmadığı, piyasa aracılığıyla hizmetlerin sunulmasına engel olmadığı ve vergiyi gelir dağılımının bir aracı haline getirmediği takdirde sadece bazı grupların değil tüm toplumun kolektif ihtiyaçlarını karşılamak kaydıyla bazı müdahalelerde bulunabilir (Yıldırım ve Duman, 1998: 247-248). Ancak piyasa ekonomisinin lokomotif olan rekabeti zedeleyecek her türlü devlet müdahalesi ve planlamacılığı, sadece piyasanın işleyişini bozmakla kalmaz, toplumun yapısında derin bozulmalara yol açar. Nitekim Hayek, iktisadi planlamacılık ile iktidarın ve planlamacıların iradesinin keyfiliğe dönüşeceğini ve toplumsal dengenin bozulacağını iddia eder. O’na göre hayatı devletin planlaması yüzünden fertler kendi hayatları ile ilgili kararlar veremeyecek, devletin planlamacılığı arttıkça bireylerin planları azalacak ve insanı insan yapan en büyük hakkın tercih hakkının yok olmasından dolayı birey ve

bireysellik yok olacak, her şeyin önceden düzenlendiği ve doğal olarak da bilindiği bir yerde devlet mutlak anlamda taraf tutacak ve tuttuğu tarafın çıkarları için elindeki imkânları sevk edecektir (Çetin, 2004: 12).

2. Piyasa İşleyişi

Hayek bilginin sürekli değişen-eskiyen ve açık olmayan bir yapıya sahip olduğunu ve piyasadaki bireyler arasında dağınık durumda bulunduğunu düşünür. Yani bilgi tek bir kişi ya da kurum tarafından toplanıp etkin biçimde bir araya getirilemez. Bu bağlamda temel iktisadi mesele, her bireyin sahip olduğu bilgiyi etkin biçimde kullanmasını sağlama meselesidir (Yay, 2010: 38).

Piyasadaki bilginin dağınıklığı-eksikliği ve değişkenliği tamamen doğaldır (Alp, 2010: 181). Ve bu durum girişimcilerin aktivitelerini (kar amacıyla eksik bilginin olduğu alanları keşfetmek ve o alanlarda faaliyette bulunmak) tetikleyerek piyasa sürecinin sağlıklı işlenmesini sağlar. Girişimcilerin eksik bilgi sayesinde faaliyete geçmesi rekabeti tetikler ve böylece piyasa doğal biçimde işler. Açıkça görülmektedir ki Hayek'in piyasa mekanizmasının işleyişi içinde bilgiye bakışı, tam bilgi-tam rekabet ve bilgi eksikliği-piyasa aksaklığı yaklaşımındaki neo klasik iktisadi görüşten tamamen farklıdır. Hayek'e göre piyasanın denge sağlamaktan ziyade bilgiyi aktarmak işlevi vardır (Yıldırım ve Duman, 1998: 247).

Hayek iktisadi süreçleri açıklarken denge kavramından ziyade dengeye doğru yönelişi incelemiş, bunu yaparken de gerçek hayatı dışlayan varsayımlara başvurmayıp kısıtlı bilgiye sahip insan tanımından hareket etmiştir. Bu anlayış çerçevesinde rekabet, girişimci piyasa sürecinin doğasında saklıdır (Yıldırım ve Duman, 1998: 247).

Hayek rekabeti dinamik bir keşif süreci olarak tanımlamaktadır (Yay, 2010: 15). Piyasanın temel unsuru olan bilginin eksik, parçalı ve değişken olması, kar fırsatlarını herkesten önce değerlendiren girişimcileri harekete geçirir. Ve bu noktada sonuçların önceden tahmin edilememesi rekabet doğurucu ana sebeptir (Öztürk, 2004: 100). Zaman faktörünün varlığı ve sonuçların belirsizliği rekabetin dinamik bir keşif süreci olarak tanımlanmasını açıklar.

Piyasa sürecini yönlendiren aktif güç tüketiciler ya da üreticiler değil, kar peşinde koşan girişimcilerin spekülatif, geleceğin belirsiz koşullarına ilişkin aldıkları kararlardır (Yay, 2010: 11). Girişimcilik ise rekabetten ayrılamaz, birbirinin tamamlayıcısı bu iki kavram piyasanın lokomotifidir.

Girişimcilik faaliyeti piyasanın dengesizliğinin bir ürünüdür, piyasa dengedeysen bu faaliyete zaten gerek kalmaz. Dolayısıyla neo klasik tam rekabet piyasası analizi, hem tam bilgiye sahip olmanın imkânsızlığı, hem de nihai ve statik bir durumu tanımlayan tam rekabet varsayımlarının sağlanması halinde rekabetin zaten olmayacağı sebebiyle Hayek tarafından eleştirilir (Yay, 2010: 16).

Hayek, bir insan faaliyeti olarak rekabetin, fayda sağlayabilecek şekilde barışçıl ve adil gerçekleşebilmesi için oluşturulacak bir hukuki çerçeve için devletin gerekliliğini savunmaktadır (Yıldırım ve Duman, 1998: 247). Hayek'in düşünce sisteminde merkezi yönetim insanlara ne yapmaları gerektiği konusunda direktif vermemeli sadece piyasanın işleyişine ilişkin kuralların tespit edilmesi ve dış ilişkilerin sürdürülmesinde rol almalıdır (Sallas, 2010: 106-107). Hayek'in özgür toplum idealinin gerçekleşmesindeki kritik nokta devletin sınırlarının belirlenmesidir çünkü sınırlandırılmış bir devlet ile keyfi uygulamaların yer aldığı yönetim yapısındaki ayırım toplumun zorlayıcı bir etki altında olması ve bireysel özgürlüğün olduğu verimli bir kaynak dağılımındaki ayırımla eş değerdir (Miller, 2010: 92-93).

Hayek'in öngördüğü bu tür bir toplum yönetiminde devlet, denetimin sağlanmasında, temel olarak güvenliğin sağlanmasında, sosyal düzenin tahrip olması durumunda tekrar düzene dönülmesinde ve piyasa dışı(kar mekanizmasının etkin olamadığı) alanlarda faaliyet gösterilebilmesinde işlerlik kazanmaktadır (Butler, 2001: 149-150).

Hayek, Piyasa düzeninin işlerliği için belirli bir derecede demokrasinin gerekli olduğunu ve özgürlüğün sadece meclis çoğunluğunun özgürlüğüne indirgenemeyeceğini önemle ifade etmektedir (Cruz, 2004: 109). Diğer bir deyişle Demokrasinin esas itibarıyla siyasi süreçlerin sağlıklı yürütülmesi görevi üstlenen ve tek başına bir hedef olarak ele alınamayacağını dile getirmektedir (Cruz, 2004: 111).

Piyasa düzeninin maksadı piyasadaki bireylerin her birinin kendi amaçlarına ulaşma imkânlarının olmasıdır, bu nedenle piyasaya dışarıdan yapılacak bir müdahale kendi bireysel amaçlarının peşinden koşan milyonlarca kişinin oluşturduğu doğal düzenin avantajlarının ortadan kalkmasına neden olacaktır (Butler, 2001: 62). Hayek'e göre piyasa mekanizması sadece servet yaratılmasında verimli bir yöntem olmakla kalmamakta aynı zamanda, farklı değer yargılarına ve amaçlarına sahip bireylerin fayda yaratmak adına işbirliğine içinde olmalarına imkân vermektedir (Lister, 2011: 29-30). Bu nedenle Hayek, piyasa sürecinin avantajlarının hedeflendiği bir toplum yapısında kamu politikalarının, topluma belirli değerlere dayalı bir biçimde hükmetmekten ziyade bireylere kendi amaçlarına ulaşmak için faaliyet gösterebilmelerini sağlayan bir ortamın

oluşmasını amaç edinmesi gerektiğini savunmaktadır (Butler, 2001: 62). Ayrıca Kamu politikalarının ve merkezi yönetimlerin meşrutiyetini yürürlükteki kuralların herkes için eşit uygulanması ve kusursuz bir sosyal düzenin varlığı ile değerlendirmektedir (Butler, 2001: 151-152).

Devlet piyasa süreci içinde usulsüz uygulamaların önlenmesi, özel mülkiyetin korunması, sözleşme kurallarının yerine getirilmesi, bireylerin üretmede ve ürettiklerini diledikleri fiyattan satmada eşit haklara sahip olmaları gibi denetimlerin yapılması aracılığı ile piyasanın önünün açan bir mekanizmayı ifade etmektedir (Biber, 2006: 11). Hayek, ayrıca rekabetin etkin olamayacağı durumlar ve kolektif ihtiyaçların karşılanmasına yönelik faaliyetlerde bir “Laissez faire” tavrının yanlış olacağını da belirtmekle beraber hükümetlerin yaratacağı tekelleşmelere ve verginin gelir dağılımındaki aracılığına karşı bir tavır sergilemektedir (Yıldırım ve Duman, 1998: 247).

Sosyal adaleti sağlama amaçlı devlet müdahalesi konusunda Hayek, devletin keyfi olarak toplumdaki belirli çıkar gruplarına hizmet ettiğini ve çoğunlukla oy kaygısı içinde hareket ettiğini ifade etmektedir (Alp ve Karakaş, 2008: 20-21). Batıdaki refah düzeyinin yükselişine sosyal adaletin değil söz konusu ülkelerin refah düzeylerindeki genel artışın yol açtığını savunmakta yoksullukla girişilen mücadelenin ancak ülkenin genel zenginliğinin arttırılması ile kazanılacağını ifade etmektedir (Sallas, 2010: 105).

Hayek'e göre devletler diğer kurum ve yapılanmalardan ayrıcalıklı olmamalı ve piyasadaki var olan diğer kurumlarla aynı kurallara tabi olmalıdırlar (Biber, 2006: 118). Bu nedenle, Devlet, sadece diğerlerinden daha etkin olabildiği işlerde piyasada bir üretici ve işveren olarak varlığını sürdürmelidir (Cruz, 2004: 110).

3. Hayek'in Sosyalizm Eleştirisi

Liberal düşüncenin 20. Yüzyıldaki en önemli savunucularından biri olarak kabul edilen ve Avusturya Okulu'na mensup olan Hayek, 2. Dünya Savaşı sonrasında iktisadi planlamadan yana olan ve geniş kitlelerce desteklenen sosyalizm görüşü karşısında durmuş ve iktisadi planlamanın ve devlet müdahalesinin özgürlüğü kısıtlayıcı bir totaliter sisteme doğru gidişatı hızlandıracağını dile getirmiştir (Yıldırım ve Duman, 1998: 239).

Hayek'in analizinde merkezi bir planlama aracılığı ile devlet yöneticilerinin elinde toplanan muazzam güç oldukça karmaşık olan bir yığın iktisadi bilgiyi işlemek ve yönlendirmek durumunda kalmaktadır dolayısıyla bu büyüklükteki bir sistemin

yönetiminin belirli bir zümrenin kontrolü altında olması keyfi düzenlemelere, zorbalığa ve dolayısıyla yozlaşmaya yol açmaktadır (Butler, 2001: 92). Hayek'e göre kollektivist bir ekonomik düzen oluşturma ideali iktisaden hesaplanabilir olsa da üretim araçlarından özel mülkiyetin kalkması söz konusu uygulamayı imkansız hale getirmektedir. Hayek, refah kaynağı olarak gördüğü etkin kaynak dağılımını, kapitalist sistem içindeki fiyatlandırma mekanizmasına dayandırmaktadır. Bu konuda kendisine yöneltilen eleştirilere karşı piyasa mekanizmasının kolektif bir biçimde çözdüğü binlerce karmaşık denklemin insan aklıyla çözülmesinin mümkün olmadığı şeklinde karşılık vermektedir (Kazgan, 1969:470-471).

Hayek'in planlama politikalarını ele aldığı en önemli eserlerinden biri olan, *The Road to Serfdom* (1944) esas itibariyle Nazi Almanyası'nda gelişen totalitarizmi açıklamak amacıyla yazılmamış olmasına rağmen yazıldığı dönemde bu tür bir totalitarizmin gelişme sürecini açıklamakta ve sosyalist eşitlik idealleri ile yola çıkıldığında dahi planlamanın tabiatı gereği gücün totaliter bir hâkimiyete dönüşeceğini ileri sürmektedir (Butler, 2001: 115-116).

Tek patronun devlet olması durumunda özgür bir toplumdan söz edilemeyeceği tezini savunan Hayek, bu görüşü ile 1970'li yıllarda Doğu Avrupa işçi temsilcilerinin ve entelektüellerinin en fazla okuduğu yazar olmuş ve bu anlamda sosyalist düşüncenin fikir babalarının önüne geçmiştir (Çaha, 1999: 129). Avrupa'daki işçi liderlerinin emek haklarını ve özgürlüğünü liberal bir anlayışın varlığı ile ifade etmeleri ve çözüm arayışlarına bu kulvardan devam etmeleri Hayek'in görüşlerinin pratikte de bir karşılığı olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. Çetin 2004 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında Hayek'in, *The Road to Serfdom* adlı eserinde planlamacılık olgusu üzerindeki eleştirilerini dokuz başlık altında sınıflandırmıştır (Çetin, 2004: 9-19).

- **Hayat Planlaması:** Nazi Almanyası'ndan yola çıkarak tanımladığı Hayat Planlaması kavramında Hayek, ülke içinde yaratılacak bir düşman sendromu ile toplumun ve devletin varlığını sadece düşmanı yok etmek ile anlamlandırmanın ve yapıyı düşman üzerine konumlandırmanın devletin ve özellikle ordunun toplum üzerinde bir totaliter baskı unsuru haline gelmesine yol açacağı ve bu yolla bireysel özgürlüğü yok edileceğini savunmaktadır.
- **Akıl Planlaması:** Hayek'e göre toplumun totaliter doktrinin ilkelerinin ve amaçlarının benimsemesi için merkezden yönetilen ideolojik propagandanın her türlü iletişim kanalı kullanılarak yayınlanması, devlet otoritesinin güçlendirilmesi ve muhalif görüşlerin saf dışı edilmesi ile sonuçlanmakta ve

devletin diğer bir deyişle otoritenin gerçekleri ve resmi ideolojisi toplumun gerçeği haline getirilmiş olmaktadır.

- **Özgürlük Planlaması:** Hayek, planlı demokrasi düzenlemelerini, bünyesinde devlet müdahalesi barındıran, yönetsel olarak totalitarizme yol açan, bireyin ve toplumun dönüşüm arzusundan ziyade devlet eliyle gerçekleştirilen bir dönüşüm ideolojisine dayandırmaktadır. Kısaca Hayek kendiliğinden olmayan tüm dönüşümleri zorlama ve totaliter bir baskı unsuru olarak görmektedir.
- **İktisat Planlaması:** İktisat planlamasında devlet, hangi ürünün ne kadar üretileceğine ve kaynakların nasıl dağılıcağına karar veren mekanizmadır. Bu sistemde devlet, çıkar çatışmalarında hakemlik eden ve sorunları neticelendiren bir üst mekanizmayı temsil etmektedir. Bu tür bir planlamacılık anlayışında bireye ve onun tercihlerine bir güven duyulmamakta dolayısıyla sistemden ekonomik çıkar temin edilebilmesi için onun bir parçası durumuna gelme gerçeğiyle karşı karşıya kalınmaktadır. Bu çıkar bölüştürme aracını kendini ve belirli bir çevreyi destekleyen bir mekanizmaya dönüştürenler yani mevcut siyasi iktidar ve çevresi, biz ve diğerleri şeklinde ayrıştırılmış ikiyüzlü bir iktisadi sınıf yaratımına yol açmaktadır. Böylesi bir siyasi ve ekonomik çıkar bölüşümü ve ayrışımında iktisadi kaynakların dağılımında adaletsiz ve verimsiz bir dağılımın gerçekleşeceği şüphe götürmez bir gerçekliktir. Zira böyle bir sistemde bireylerin yetenekleri, yaratıcılıkları, yenilikçi fikirleri göz ardı edilmekte ve tek belirleyici kişisel ilişkiler ve bağlantılar olmaktadır.
- **Bilgi Planlaması:** Totaliter Devlet, elinde bulundurduğu geniş imkânları toplumu bir resmi ideoloji taraftarı olarak eğitmek ve bu ideolojiyi topluma yerleştirmek için kullanmaktadır. Eğitim, toplumun değer yargılarının resmi ideoloji ilkelerine bağlı olarak şekillenmesine ve bireylerin bu ideoloji çerçevesinde yaşamalarını ve hatta yaşamayı bu değer yargılarıyla tanımlamalarına yol açacak bir kodlamanın ilk ayağını temsil etmektedir. Ayrıca bireylerin toplumsal kabullerinin de bu resmi ideolojiye bağlı olması da kaçınılmazdır.
- **Ahlak Planlaması:** Bireyler, sahip olmadıkları imkânların nedeni olarak ne kişisel niteliklerini ne rekabet güçlerini ne de ahlaki değerlerini görmektedirler. Bu yapıda mevcut durumun sorumlusu ya devlet olarak görülmekte ve sisteme yabancı bir tutum sergilenmekte ya da mutlak güce boyun eğerek çıkar ilişkilerinin içerisine girilmektedir. Totaliter Sistemlerde görülen ahlaki yozlaşma ve yolsuzluk gibi sorunların temelinde toplumun her katmanında fırsat elde

ettiğinde herkesin bu çıkar ilişkileri ağına dâhil olması yatmaktadır. Yaratılmaya çalışılan ortak bir menfaat ve paralelinde bireysel ahlaki kuralların yok sayılması ortak bir ahlaki değerler kümesinden ziyade toplumsal ahlaki yozlaşmaya doğru evrilmektedir.

- **Hukuk Planlaması:** Totaliter sistemlerde hukuk, egemen gücün iradesinin bir izdüşümü olarak toplumun sınırlayıcısı işlevi görmektedir. Tıpkı eğitim gibi hukuk da devletin toplumu şekillendirmesinde kullanılan bir araç haline gelmektedir.
- **Uluslararası Düzen Planlaması:** Hayek için devletlerin fertler üzerindeki egemenliğini sınırlandıracak uluslararası bir hukuk düzeni kurulması sadece fertleri devletin mutlak egemenliğinden korumakla kalmayacak aynı zamanda büyük devletlerin de diğer ulusal topluluklar üzerindeki despotluğunu önleyecektir. Çünkü Hayek'in totaliter sistem tanımı sosyalist bir devlet anlayışıyla sınırlı olmamakla birlikte içinde planlanmış global toplum, planlanmış özgür toplum ve planlanmış ulusal toplum gibi yapıları da içermektedir. Hayek'e göre insanları planlı bir şekilde liberalleştirmek de bir tür totaliter sistemi işaret etmektedir. Hayek'in düşünce sistemi gelişmeyi planlamaktan ziyade gelişmeyi kolaylaştıracak düzenlemelerin yapılmasını öngörmektedir.
- **Yanlış Liberalizm Planlaması:** Hayek'e göre Liberalizmin bir dogmatik rejim olarak algılanması ve diğer rejimlerde olduğu gibi müdahale yoluyla toplumsal düzenin sağlanmaya çalışılması da onun toplumun sivil faktörlerine olabildiğince çok yer veren ve zorlayıcı tedbirlerden kaçınan temellerine aykırı düşmektedir. Liberalizmin özü, doğal bir yapının içinde barışçıl, gelişmeye açık, adaletli bir ortamın sağlanması amacını güden bir devlet yapısını içermektedir. Gerek devletin barışçıl ve adaletli bir ortamı koruma yükümlülüğünü dışarıda bırakan gerek doğal düzeni yavaş işleyişi nedeniyle devlet müdahalesini zorunlu kılan liberal sistem yorumları Hayek tarafından tehlikeli ve özgürlük anlayışını aşındıran düşünce sistemleri olarak değerlendirilmiştir.

Yukarıda planlamacıya yöneltilen eleştiriler içinde iktisadi planlamacılık Hayek'in en fazla önem verdiği ve üzerinde durduğu faktördür. İktisadi planlamacılık devlet müdahalesinin bireysel alandaki mutlak egemenliğini arttırmak, toplumsal alanların tam kontrolünü sağlamak ve kendiliğinden düzenin yok edilmesi gibi hedeflere ulaşmada totaliterizmin en önemli toplum mühendisliği aracı olmaktadır (Çetin, 2004: 12).

“İktisadi özgürlüğü ortadan kaldırdıktan sonra entelektüel özgürlüğü teminat altına alan hiçbir sistem yoktur” (Cruz, 2004: 109).

Hayek, iktisadi planlamanın iktisadi etkinlik üzerindeki etkileri üzerinde önemle durmakta ve bu eleştirisini piyasa-bilgi ilişkisi ve rekabet yoksunluğu üzerine inşa etmektedir (Şahin ve Eren, 2012: 259). Hayek için toplumsal ilerlemenin temel taşı insanların sonucu belli olmayan bir rekabet süreci içinde fiilen yer almaları ve toplumsal olarak yürütülen bu rekabetin doğal bir gelişim dinamiği yaratmasıdır, çünkü sonucun önceden belirli olduğu bir ortamda insanların rekabet etmesini sağlamak mümkün değildir (Miller, 2010: 231). Diğer bir deyişle rekabetçi ekonomi de serbest bırakılan ve kısıtlanmayan özgür düşünce, yeni fikirlerin, metotların ve ürünlerin çıkmasını sağlar ve sistem bu yenilikçi süreç ile varlığını devam ettirir (Butler, 2001: 115). Hayek yenilikçi sürecin bir parçası olarak bilginin toplum içindeki keşfinin ve mübadele yoluyla bireyler arasındaki transferine de dikkat çekmekte ve bu tarz bir bilgi alışverişinin sağlayacağı faydanın ve gelişimin merkezi bir planlama mekanizması tarafından elde edilemeyeceğini vurgulamaktadır (Baştürk, 2010: 269). Piyasa düzeni, fiyat mekanizması ile toplumdaki milyonlarca bireyin çatışan amaçlarının birbirleriyle uyumlu bir biçimde koordine edilmesini ve bir ahenk oluşturmasını sağlamaktadır (Biber, 2006: 112). Hayek, ayrıca asimetrik bilgi sorununun piyasa mekanizmasının ve fiyat oluşumunun harekete geçirdiği ve yaygınlaştırdığı bilginin derinleştirdiği ve zenginleştirdiği kurumsal yapılanma ile saf dışı edileceğini savunmaktadır (Zappia, 1999: 132-133).

Sonuç olarak Hayek, yasa yaratıcı ve insan hâkimiyetine dayalı bir yönetimin özgürlüğü tahrip edeceğine, bu nedenle kuralların belirli bir grubun, kralın, imparatorun ya da bir komutanın değil evrimci bir süreç doğrultusunda toplumsal mutabakat oluşturularak hayata yön vermesini savunmakta ve özgür bir toplumun refah sistemini bireyin özgürlüğünden başlayan uzun ve meşakkatli bir yolculuk olarak tanımlamaktadır (Butler, 2001: 170-173). Bu uzun ve meşakkatli yolculukta demokrasinin vereceği sınav, bünyesindeki yöneticilerin kendilerine destek verenler ile diğer kesimlere verdikleri olanakların eşitliğidir (Sallas, 2010: 105).

SONUÇ

Hayek, zenginleşen toplum ideallerine ancak ve ancak özgür bireylerin kendi ideallerini gerçekleştirebildiği özgür piyasalar aracılığı ile kavuşulabileceğini savunmuştur. Özgür birey aracılığı ile doğal bir süreç olarak gerçekleşecek refah toplumu ideali, kolektif bir

bilgi aktarımı mekanizmasının nihai sonucu olarak gerçekleşmektedir. Hayek'in liberalizmi sarsılmaz bir inançla savunduğu dönem, sosyalizmin entelektüel çevrelerde popülerlik kazandığı bir döneme denk gelmektedir. Dolayısıyla Sosyalizmin planlamacı politikaları, Hayek'in eleştirilerinin odak noktasına yer almaktadır. Hayek bu tür bir planlamacı yapının bireyin değerlerine, düşüncelerine ve tercihlerine yön vermeye çalışan totaliter bir ideoloji olduğunu ve bireyi yok sayarak bir tür kölelik sistemini topluma yerleştirdiğini ifade etmiştir. Ancak Hayek aynı şekilde devlet eliyle insanların liberal bir çizgiye taşınmasına karşı duracak kadar doğal düzene ve özgür bireye bağlı bir düşünürdür. Hayek'in devlet planlamasında eleştiri getirdiği diğer bir önemli nokta ise, hükümetlerin, kendilerini denetleyecek ve diğer kurumlarla eşit olarak muamele gösterecek bir yasama sistemine yer vermemesidir. Günümüz dünyasında bireylerin kendi ideallerinin peşinden koşmalarını sağlayacak ve güvenceye alacak, bir kurum olarak denetime tabi olmayı kabul eden adil bir yönetimin varlığı hala tartışmalı bir konu olma özelliğini korumaktadır.

KAYNAKÇA

- Alp, S. (2010). Avusturya Okulu Bilgi Teorileri ve E-Ticaret Çerçevesinde Akerlof'un Limon Piyasa Modelinin Değerlendirilmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5 (1), 175-190.
- Alp, S., - Karakaş, A. (2008, Nisan). Liberal Devlet ve Sosyal Adalet Politikalarına Hayekçi Bir Bakış. *Akademik Bakış* (14), 1-22.
- Baştürk, E. (2010, Yaz-Güz). Avusturya Politik-İktisadını Anlamak. *Liberal Düşünce*, 15 (59-60), 263-272.
- Biber, A. E. (2006). Avusturya Okulunda Devlet Anlayışı: Hayek Özelinde Bir İnceleme. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Butler, E. (2001). *Hayek: Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*. (Y. Z. Çelikkaya, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Cruz, L. S. (2004). Friedrich von Hayek: Kölelikten Özgürlüğe. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5 (1), 1-23. (C. Madenci, Çev.)
- Çaha, Ö. (1999, Güz). Liberal ve Sosyalist Ülkelerde Sivil Toplum. *Liberal Düşünce*, 4 (16), 104-141.
- Çetin, H. (2004). Özgürlüğe Karşı Güvenlik: Hayek'in 'Kölelik Yolu' Eserini Yeniden Okumak. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 1-23.
- Kaya, A. İ. (2011). Dinamik Rekabet ve Girişimsel Keşif: Kirzner'in Piyasa Süreci Teorisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1 (1), 67-83.
- Kazgan, G. (1969) *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul: Sermet Arkadaş

- Lister, A. (2011, June). The Mirage of Social Justice: Hayek Against (and for) Rawls. *CSSJ Working Papers Series (SJO17)*, 1-30. Oxford: Centre for the Study of Social Justice Department of Politics and International Relations University of Oxford.
- Miller, E. F. (2010). *Hayek's The Constitution of Liberty: An Account of Its Argument*. London: The Institute of Economic Affairs.
- Oğuz, F. (2010). Rekabetçi Bir Süreç Olarak Hukuk. *Liberal Düşünce*, 15 (59-60), 231-248.
- Öztürk, F. (2004). Hayek'in Düşüncesinde Rekabet. *Ekonomik Yaklaşım*, 15 (51), 93-108.
- Sallas, R. (2010). Friedrich von Hayek: Liberalizmin Lideri ve Üstadı. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (18), 103-108. (C. Madenci, Çev.)
- Şahin, S. - Eren, E. (2012). Avusturya Okulu-Lange Tartışması ve Mekanizma Tasarımı Teorisi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 256-264.
- Uluç, A. - Çelik, A. (2006). Hayek' in Liberal Düşüncesinde Birey-Devlet İlişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, (5-18), 131-141.
- Yay, T. (2010). Avusturya Okulu Mikro İktisadı: Dinamik Rekabet ve Girişimsel Keşif Süreci Olarak Piyasa. *Liberal Düşünce* (59-60), 25-51.
- Yıldırım, E. - Duman, M. (1998). Hayek ve Piyasa'nın Kendiliğinden Düzeni. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 41-42 (1), 239-252.
- Zappia, C. (1999). The Economics of Information, Market Socialism and Hayek's Legacy. *History of Economic Ideas*, 7 (1/2), 105-138.